

Riešenie úloh

školské kolo

2. kategória

Mediálna gramotnosť

1) Základné pojmy

Priradi definíciu k pojmom. (3b)

Správne odpovede

Hoax – Nepravdivá informácia, ktorá sa šíri virálne, väčšinou sociálnymi sieťami. Môže mať žartovný, ale aj politický charakter.

Konšpiračná teória – Vysvetlenie udalostí, ktoré sa opiera o vieru v existenciu sprisahaneckej skupiny, ktorá tajne ovplyvňuje dianie vo svete za účelom dosiahnutia svojich spravidla zlých úmyslov.

Misinformácia – Informácia, ktorá je nepravdivá, ale jej zámerom nie je úmyselne spôsobiť ujmu. Napríklad ide o prípady, kedy jednotlivci na sociálnych sieťach v snahe pomôcť šíria informácie bez toho, aby vedeli o tom, že sú nepravdivé.

Dezinformácia – Úmyselne vytvorená klamlivá informácia. Nemusí ísť o úplný výmysel, môže to byť informácia, ktorá sa opiera o pravdivú udalosť, ale niektoré fakty sú v nej zmanipulované.

Propaganda – Systematická kampaň vytvorená za účelom ovplyvniť názory ľudí. Cieľom môže byť napríklad pekne vykresliť nejaký štát, alebo očierniť iný štát, či iný národ.

Clickbait – Bulvárny nadpis, ktorý sa snaží čitateľa zaujať a naviesť ku kliknutiu na článok. Namiesto prezentácie objektívnych faktov často oslovuje vaše emócie a zvedavosť. Samotný obsah má často pochybnú kvalitu a presnosť.

Hodnotenie:

0,5b za každú správnu definíciu

Zdroje:

Vladimír Šnidl (2017), Klamstvá a konšpirácie – príručka pre stredné školy

Infoslovník Digital infospace security initiative (https://disi.stratpol.sk/en_GB/infoslovník/?name_directory_startswith=M)

2) Dôveryhodné médiá

Aké sú znaky dôveryhodných médií? Uved' aspoň 5. (3b)

Správne odpovede

- nadpis popisuje obsah správy (nie slová ako „šok“, „škandál“)
- neobsahuje emočne zafarbený jazyk, hodnotiace a expresívne výrazy
- fotografie nie sú zbytočne dramatické / emotívne
- uvádza zdroj informácie
- uvádza meno autora alebo autorky správy / článku
- priestor na vyjadrenie oboch strán a rôznych pohľadov
- jasne oddelené spravodajstvo od názorovej sekcie
- informácie o redakcii sa dajú dohľadať na stránke
- dá sa dohľadať vlastník média
- má etický / redakčný kódex
- uverejňuje opravy chýb a ospravedlnenia
- uvádza potenciálny stret záujmov

Hodnotenie:

Plný počet bodov bol pridelený odpovediam, ktoré identifikovali 5 (alebo viac) znakov, vysvetlili ich (nepomenovali to len jedným slovom, napr. „zdroje“) a všetky tieto znaky sa nachádzajú vo vyššie uvedenom zozname.

2,5 bodu dostali odpovede, ktoré síce identifikovali 5 správnych znakov, ale buď neboli dostatočne vysvetlené, alebo zahrňali aj iné znaky ako tie, ktoré sú uvedené v zozname.

Odpovede, ktoré uvideli 4 alebo menej správnych znakov dôveryhodných médií, dostali 0,5b za každý správny znak.

Uved' tri príklady konkrétnych slovenských médií, ktoré spĺňajú tieto kritériá a tým pádom sa môžu považovať za dôveryhodné zdroje informácií. (1,5b)

Hodnotenie:

0,5b za každé médium. Hodnotili sme na základe toho, či dané médium reálne spĺňa väčšinu z tých 5 znakov dôveryhodných médií, ktoré súťažiaci/súťažiaca uviedol/uviedla v predošlej úlohe.

Uved' tri príklady konkrétnych slovenských médií, ktoré nespĺňajú tieto kritériá a dali by sa považovať za dezinformačné médiá (1,5b)

Hodnotenie:

0,5b za každé médium. Hodnotili sme na základe toho, či dané médium reálne nespĺňa väčšinu z tých 5 znakov dôveryhodných médií, ktoré súťažiaci/súťažiaca uviedol/uviedla v predošlej úlohe.

3) Overovanie správ 1

Zhodnot' dôveryhodnosť nasledujúcej správy. (1.5b)

<https://www.napalete.sk/citron-je-prirodny-liek-na-onkologicke-ochorenia/>

Správna odpoveď

- a) – Táto správa je dôveryhodná
- b) – Táto správa je založená na pravdivých informáciách, ale je manipulačná alebo zavádzajúca
- c) **Táto správa je nedôveryhodná, informácie sú pravdepodobne nepravdivé, ide o hoax**

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1,5b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (3b)

Správne odpovede

Autor

- nie je uvedené meno

Zdroje

- ako jediný zdroj je uvedená stránka Bádateľ.sk, ktorá je taktiež nedôveryhodné médium
- Článok sa odvoláva na štúdie a expertov, ale nikdy neuvádza konkrétne zdroje alebo mená („Nová štúdia“, „Niektorí liečitelia“, „Istá veľká farmaceutická spoločnosť“)

Médium

- o portáli napalete.sk sa nedajú nájsť žiadne informácie – kto ten portál spravuje, či má redakciu, kto píše články...
- napríklad je podozrivé, že v sekcii „Blogy“ nie je ani jeden blog
- zbežný pohľad na iné články ukáže, že všade chýba autor
- stránka napalete.sk je uvedená na zozname konspiratori.sk

Obsahové prvky dezinformácie a konšpirácie

- až podozrivo nadštandardné vlastnosti sú pripisované citrónu – údajne liečia rakovinu, nádory, cysty, krvný tlak a depresie
- článok naprázdno obviňuje farmaceutické firmy zo zatajovania informácií kvôli profitu, bez akéhokoľvek faktického základu
- motivácia vyvolávať nedôveru, strach, šok
- podporené ilustračnými obrázkami kopy farebných chemických liekov

Hodnotenie:

3 body dostala odpoveď, ktorá sa vyjadrila ku všetkým štyrom tematickým okruhom – autor, zdroje, médium, obsah. Oceňovali sme aj overenie webu na stránke konspiratori.sk. Takáto odpoveď musela byť zrozumiteľná a dobre vysvetlená. Priloženie dôkazov a linkov sme vnímali ako bonus a hodnotili to pozitívne.

2 body dostala odpoveď, ktorá pokrývala niektoré zo štyroch tematických okruhov, nie nutne všetky. Odpovede boli zrozumiteľné, aj keď neboli perfektne vysvetlené.

1 bod dostala odpoveď, kde boli napísané len 1-2 dôvody, prečo je médium nedôveryhodné. Odpovede sa mohli týkať správnych tematických okruhov, ale boli nezrozumiteľné a veľmi slabo vysvetlené.

Ak niekto zaškrtol nesprávnu odpoveď a označil tento článok za dôveryhodný, získal 0/1.5b v predošlej úlohe. Avšak ak si účastník/účastníčka dokázal/-a obhájiť, prečo označil/-a tento článok za dôveryhodný, dali sa získať body v tejto úlohe. Ak boli poskytnuté zmysluplné dôvody, boli sme ochotní odmeniť istým počtom bodov snahu účastníkov a účastníčok.

4) Overovanie správ 2

Zhodnot' dôveryhodnosť nasledujúcej správy. (1.5b)

<https://www.postoj.sk/v-skratke/3224/v-cesku-sa-rysuje-stredoprava-vlada-progresivnych-piratov-volici-odsunuli-na-okraj>

Správna odpoveď

- a) Táto správa je dôveryhodná
- b) Táto správa je založená na pravdivých informáciách, ale je manipulačná alebo zavádzajúca
- c) Táto správa je nedôveryhodná, informácie sú pravdepodobne nepravdivé, ide o hoax

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1,5b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (3b)

Správne odpovede

Autor

- je uvedené meno – Jozef Majchrák, zástupca šéfredaktora
- jednoducho sa dajú o ňom dohľadať informácie a ďalšie jeho články
- je vyštudovaný a má dlhoročnú prax v rôznych médiách

Správne odpovede (pokračovanie)

Zdroje

- článok uvádza zdroj – odkazuje sa na ďalší článok na denníku Postoj, ktorý čerpá informácie z tlačovej agentúry TASR

Médium

- dajú sa dohľadať informácie o médiu: má profesionálnu redakciu, je to registrovaná firma, dátum vzniku...
- médium má ideologické zafarbenie, ale to je v poriadku, lebo je jasne uvedené hneď v nadpise: Konzervatívny denník Postoj
- redakcia prijíma návrhy a opravuje chyby, v závere článku je uvedený email, na ktorý sa dá obrátiť
- toto médium sa **nenachádza** na zozname konsipratori.sk

Obsahové prvky

- Článok je do značnej miery opisný a faktografický. Opisuje ODS a Petra Fialu za stredo-pravých a skôr konzervatívnych, Piráti sú označení za progresívnu stranu. Autor sa však vyhýba hodnoteniu toho, či je úspech ODS a neúspech Pirátov dobrý alebo zlý.
- Ku koncu článku autor prechádza do roviny vlastnej interpretácie, ale upozorňuje na to slovami ako „zrejme“. Napríklad: „Niektoré radikálnejšie postoje Pirátov *zrejme* vystrašili aj skôr konzervatívnejších voličov...“
- Všetky informácie sa dajú overiť v iných dôveryhodných médiách s iným ideologickým postavením.

Hodnotenie:

3 body dostala odpoveď, ktorá sa vyjadrila ku všetkým štyrom tematickým okruhom – autor, zdroje, médium, obsah. Takáto odpoveď musela byť zrozumiteľná a dobre vysvetlená. Priloženie dôkazov a linkov sme vnímali ako bonus a hodnotili to pozitívne.

2 body dostala odpoveď, ktorá pokrývala niektoré zo štyroch tematických okruhov, nie nutne všetky. Odpovede boli zrozumiteľné, aj keď neboli perfektne vysvetlené.

1 bod dostala odpoveď, kde boli napísané len 1-2 dôvody, prečo je médium dôveryhodné. Odpovede sa mohli týkať správnych tematických okruhov, ale boli nezrozumiteľné a veľmi slabo vysvetlené.

Ak niekto zaškrtnol nesprávnu odpoveď a označil tento článok za nedôveryhodný, získal 0/1.5b v predošlej úlohe. Avšak ak si účastník/účastníčka dokázal/-a obhájiť, prečo označil/-a tento článok za nedôveryhodný, dali sa získať body v tejto úlohe. Ak boli poskytnuté zmysluplné dôvody, boli sme ochotní odmeniť istým počtom bodov snahu účastníkov a účastníčok.

5) Overovanie správ 3

Zhodnot' dôveryhodnosť nasledujúcej správy. (1.5b)

<https://www.infovojna.sk/article/univerzitni-klinika-v-nemeckem-mnsteru-zastavila-ockovani-svych-11-000-zamestnanc-posilovaci-3-davkou-kvli-nezvykle-vysokemu-poctu-vedlejsich-priznak>

Správna odpoveď

- a) Ide o pravdivý príspevok
- b) **Táto správa je založená na pravdivých informáciách, ale je manipulačná alebo zavádzajúca**
- c) Informácie v tomto príspevku sú nepravdivé, ide o hoax

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1,5b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (3b)

Správne odpovede

Prečo je založená na pravdivých informáciách?

Tento článok je založený na správe z nemeckého denníka Münstersche Zeitung. Je náročné zistiť dôveryhodnosť správy zo zahraničného média, ale Google Translator vie byť užitočnou pomôckou. Po preložení článku zistíme, že udalosť s pozastavením očkovania je naozaj pravdivá, takže článok je založený na pravde. Celkovo vnútri textu sa článok odkazuje na 6 rôznych zdrojov, ktoré sú všetky dôveryhodné. Okrem nemeckého denníku ide zväčša o bežné české médiá.

V čom je správa manipulatívna a nedôveryhodná?

Hlavný problém je spôsob, ako si autor interpretuje informácie. Pravdivé informácie sú prekrútené a niektoré časti informácií sú zamlčané, ak sa autorovi nehodia. Napríklad, je síce pravda, že očkovanie sa zastavilo, ale iba dočasne. Pri nárazovom očkovaní všetkých zdravotníkov sa prejavili vedľajšie účinky všetkým naraz, čo negatívne ovplyvnilo chod nemocnice. Očkovanie by malo pokračovať „koordinovaným“ spôsobom. Taktiež si vieme všimnúť mnoho ďalších znakov, ktoré poukazujú na nedôveryhodnosť správy:

Správne odpovede (pokračovanie)

Autor

- Chýba meno, sú iba uvedené iniciály VK
- autor je údajne šéfredaktor AE News, čo je české dezinformačné médium

Zdroje

- Zdroje vnútri textu sú uvedené, ale prekrútené a manipulatívne interpretované
- Aj keď niektoré zdroje sú uvedené, pri mnohých informáciách chýba zdroj. Napríklad tvrdenia o tom, že farmaceutické firmy tlačili na vlády, alebo že z očkovaných ľudí sa stávajú supernositelia vírusu.
- Na záver článku je uvedený zdroj aeronet.cz, čo je konšpiračné médium uvedené v zozname konspiratori.sk

Médium

- InfoVojna má na stránke aj obchod, kde predáva rôzne produkty nadväzujúce na konšpiračné teórie, ktoré šíria
- toto médium sa nachádza na zozname konspiratori.sk

Obsahové prvky

- Chýba meno, sú iba uvedené iniciály VK
- Článok používa expresívny a emočne zafarbený jazyk, snaží sa tým navodiť u čitateľa strach, stres a hnev. Napríklad prirovnávanie očkovania k apartheidu a holokaustu.
- Nie je tam priestor pre druhú stranu
- mnoho nepodložených tvrdení a veľkých konšpiračných teórií o Veľkom resete či neomarxistickom sprisahaní

Hodnotenie:

3 body dostala odpoveď, ktorá správne identifikovala dôveryhodnosť pôvodného zdroju a poskytla odôvodnenie tohto názoru. Následne táto odpoveď správne určila spôsob, akým autor prekrúca pôvodnú informáciu. Taktiež bolo treba sa aspoň čiastočne vyjadriť k dôveryhodnosti samotného média. Oceňovali sme aj overenie webu na stránke konspiratori.sk. Takáto odpoveď musela byť zrozumiteľná a dobre vysvetlená. Priloženie dôkazov a linkov sme vnímali ako bonus a hodnotili to pozitívne.

2 body dostala odpoveď, ktorá nepracovala so zdrojom z denníku Münstersche Zeitung, ale inak správne identifikovala niektoré zo štyroch tematických okruhov, ktoré robia danú správu nedôveryhodnou. Odpovede boli zrozumiteľné, aj keď neboli perfektne vysvetlené. 1 bod dostala odpoveď, kde boli napísané len 1-2 dôvody, prečo je médium nedôveryhodné. Odpovede sa mohli týkať správnych tematických okruhov, ale boli nezrozumiteľné a veľmi slabo vysvetlené.

Ak si účastník/účastníčka dokázal/-a obhájiť inú odpoveď presvedčivými argumentami, dali sa získať body v tejto úlohe. Ak boli poskytnuté zmysluplné dôvody, boli sme ochotní odmeniť istým počtom bodov snahu účastníkov a účastníčok.

6) Overovanie obrázkov 1

Zisti, či obrázok reálne zachytáva udalosť, o ktorej sa píše v titulku článku. (1.5b)

Migranti z Afganistanu zaplavili vlakovú stanicu v Budapešti, nastali konflikty s políciou. Schyluje sa v Európe k ďalšej migračnej kríze v roku 2021?

Správna odpoveď

- a)–Obrázok je reálny a sedí k nadpisu článku
- b) Obrázok je reálny, ale nesedí k nadpisu článku, takže je zavádzajúci**
- c)–Obrázok je falošný, ide o fotomontáž

Vysvetlenie:

Je pravda, že ide o konflikt medzi migrantmi a maďarskou políciou na vlakovej stanici v Budapešti. V pozadí sú vlaky, takže určite ide o vlakovú stanicu. Polícia má na uniformách maďarskú vlajku a slová v maďarčine. Protestujúci majú tmavšiu pleť, typickú skôr pre Blízky východ než pre strednú Európu. Na prvý pohľad sa preto môže zdať, že obrázok naozaj zachytáva udalosť z titulku.

Avšak v skutočnosti ide o udalosť z roku 2015, nie z roku 2021, ako uvádza titulok. Taktiež pravdepodobne nejde o migrantov z Afganistanu, ale skôr zo Sýrie, lebo migračná vlna v 2015 bola spôsobená primárne občianskou vojnou v Sýrii. Na tieto fakty sa dá prísť buď zadaním kľúčových slov do vyhľadávača, alebo použitím Google Search Images, kde sa dajú vyhľadávať obrázky, vďaka čomu vieme zistiť, na akú udalosť sa viažu.

Zdroj:

Pullman a Dunai (2015), Migrants shut Eurostar trains to UK; dead wash up on Turkish beach, Reuters,
<https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-idUSKCN0R21MK20150902>

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1,5b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Ak ide o manipulatívny/falošný obrázok, akú udalosť zachytáva naozaj? (1b)

Správna odpoveď

Ide o nepokoje na vlakovej stanici v Budapešti z roku 2015, kedy bol migrantom zamedzený prístup do vlakov smerujúcim do Nemecka.

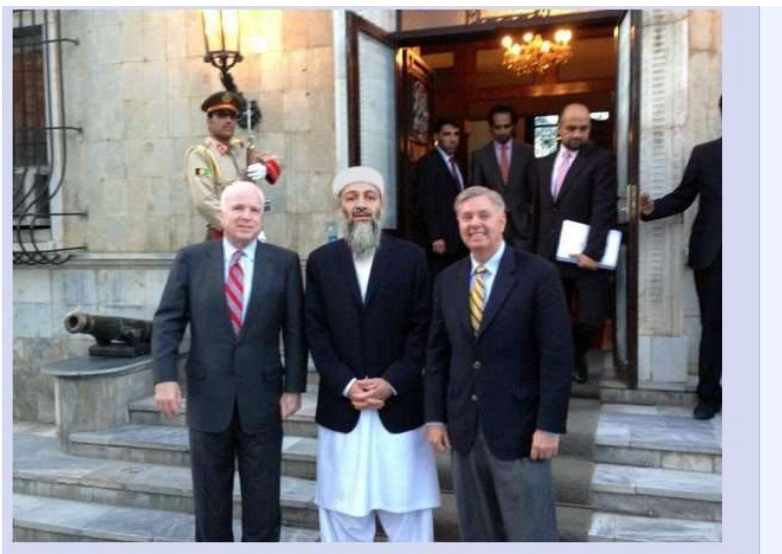
Hodnotenie:

1b za správnu odpoveď. 0,5b za neúplnú alebo len čiastočne pravdivú odpoveď. 0b za chýbajúcu alebo úplne nepravdivú odpoveď.

7) Overovanie obrázkov 2

Zisti, či obrázok reálne zachytáva udalosť, o ktorej sa píše v titulku článku. (1.5b)

Hanebné tajomstvo republikánskeho senátora a údajného „hrdinu“ Johna McCaina. Na verejnosti obhajoval záujmy USA, za zatvorenými dverami sa paktoval s teroristom Bin Ladenom!

Správna odpoveď

- a)–Obrázok je reálny a sedí k nadpisu článku
- b)–Obrázok je reálny, ale nesedí k nadpisu článku, takže je zavádzajúci
- c) Obrázok je falošný, ide o fotomontáž**

Vysvetlenie:

Ide o fotomontáž zo stretnutia senátorov Johna McCaina (vľavo) a Lindseyho Grahama (vpravo) s afganským prezidentom Hamidom Karzaiom. Tvár známeho teroristu Osamu Bin Ladena je vystrihnutá a vložená na tvár afganského prezidenta. Autor tejto fotomontáže využil fakt, že afganský prezident má oblečenie typické pre moslimov. Táto fotomontáž sa začala šíriť internetom po úmrtí Johna McCaina v roku 2018.

Účastníci a účastníčky si buď mohli všimnúť znaky fotomontáže, ako napríklad nejasné okraje okolo brady Bin Ladena alebo rozdielne farby a svetlo. Účinný spôsob bolo taktiež vyhľadať kľúčové slová, napr. mená zmienených osôb a prečítať si články z dôveryhodných zdrojov, ktoré označujú túto fotku za hoax.

Zdroj: Dan Evon (2018), Snopes: <https://www.snopes.com/fact-check/mccain-bin-laden-photo/>

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1,5b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Ak ide o manipulatívny/falošný obrázok, akú udalosť zachytáva naozaj? (1b)

Správna odpoveď

Stretnutie senátorov Johna McCaina a Lindseyho Grahama s afganským prezidentom Hamidom Karzaiom v roku 2013.

Hodnotenie:

1b za správnu odpoveď, ktorá aj uvidela zdroj, z ktorého účastník/účastníčka čerpal/-a. 0,5b za neúplnú alebo len čiastočne pravdivú odpoveď. 0b za chýbajúcu alebo úplne nepravdivú odpoveď.

8) Overovanie obrázkov 3

Zisti, či obrázok reálne zachytáva udalosť, o ktorej sa píše v titulku článku. (1.5b)

V Amerike sa zúria demonštrácie! V Utahu boli násilné protesty Black Lives Matter, protestujúci dokonca zapálili policajné auto.

Správna odpoveď

- a) Obrázok je reálny a sedí k nadpisu článku
- b)–Obrázok je reálny, ale nesedí k nadpisu článku, takže je zavádzajúci
- c)–Obrázok je falošný, ide o fotomontáž

Vysvetlenie:

Naozaj ide o protest Black Lives Matter z amerického štátu Utah, mesto Salt Lake City. Napomôžu nápisy protestujúcich ako „No justice, no peace“ (voľne preložené ako „bez spravodlivosti nebude mier“) alebo „Black lives matter“. Taktiež si môžeme všimnúť auto značky Dodge, čo je typické pre USA. Protesty v Salt Lake City boli naozaj násilné, existuje veľa fotiek zachytávajúcich to horiace auto.

Účastníci a účastníčky si mohli všimnúť vyššie zmienené znaky, použiť Google Search Images alebo vyhľadať kľúčové slová ako miesto a názov protestu a sledovať, či Google vyhodí podobné výsledky.

Táto fotka bola použitá v Salt Lake Magazine.

Zdroj: <https://www.saltlakemagazine.com/a-historic-weekend-in-slc-george-floyd-protests/>

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1,5b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Ak ide o manipulatívny/falošný obrázok, akú udalosť zachytáva naozaj? (0b)

Správna odpoveď

Túto úlohu sme nehodnotili, keďže nemala správnu odpoveď

9) Overovanie primárnych zdrojov

Nasledujúci článok sa odvoláva na vedeckú štúdiu. Na základe informácií z článku vyhľadaj link na pôvodnú štúdiu. (1b)

<https://www.sector.sk/novinka/252944/nova-klinicka-studia-zistila-ze-stolne-hry-mozu-pomahat-pacientom-s-alzheimerovou-chorobu.htm>

Správna odpoveď

http://www.innovation-alzheimer.fr/wp-content/uploads/2020/12/GiL_RAPPORT_ETUDE_Final.pdf

Vysvetlenie:

Článok uvádza aj názov štúdie („Cognitive – Adaptation – Behaviour“) a aj názov firmy, ktorá výskum podnikla (Asmodee). Tieto kľúčové slová bolo treba zadať do vyhľadávača.

Hodnotenie:

1b za nájdenie správnej štúdie.

Zdá sa ti na prvý pohľad pôvodná štúdia dôveryhodná? Zdôvodni svoju odpoveď. (3b)

Správne odpovede

V tejto úlohe nešlo až tak o správnu odpoveď, hodnotili sme skôr spôsob rozmýšľania. Rozhodcovská komisia sa skôr prikláňa k tomu, že táto štúdia nie je úplne dôveryhodná, ale odhadovanie dôveryhodnosti štúdií je celkovo náročná téma. Tu sú nejaké vlastnosti štúdie, ktoré sa dali všimnúť na prvý pohľad:

Správne odpovede (pokračovanie)

Dôvody, prečo sa zdá dôveryhodná

- Spolupráca s inštitúciami a univerzitami
- Transparentný popis postupu a metodológie výskumu
- Uvádzajú sa tam aspoň nejaké zdroje, odkazujú sa na akademické články

Dôvody, prečo sa zdá nedôveryhodná

- Zvláštny a neprofesionálny grafický dizajn
- Malá vzorka ľudí na klinickú štúdiu
- Nekompletný zoznam zdrojov
- Štúdia sa nenachádza na žiadnej dôveryhodnej platforme na akademické články
- Potenciálny konflikt záujmov, lebo firma predávajúca spoločenské hry robí výskum, ktorý propaguje spoločenské hry

Hodnotenie:

3b dostali odpovede, ktoré zaujali jasnú pozíciu a kvalitne ju obhájili. Vo svojich odpovediach sa odvolávali na aspoň 2 dôvody zo zoznamu uvedenom vyššie. Pozitívne sme hodnotili, ak súťažiaci zhodnotili dôvody za aj proti.

1-2b dostali nekompletné odpovede. Za nekompletné považujeme napríklad odpovede, ktoré nedokázali zaujať jasnú pozíciu, alebo zaujali pozíciu ale nedokázali ju kvalitne obhájiť.

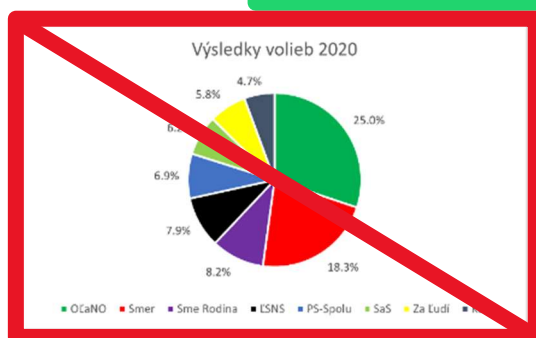
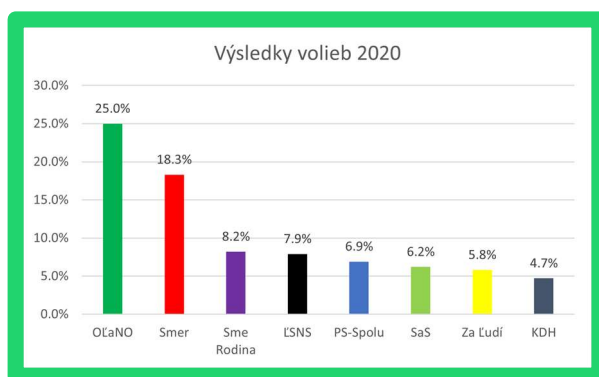
0b dostali chýbajúce alebo úplne nesprávne odpovede.

Manipulácia a interpretácia dát

1) Vyber vhodný graf 1

Ktorý graf sa najviac hodí na vizualizovanie výsledkov parlamentných volieb? (1b)

Správna odpoveď

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (1,5b)

Správne odpovede

Čiarové grafy sa používajú na spojité dáta. Takže čiarový graf nie je vhodný, lebo dáta na seba nenadväzujú.

Správne odpovede (pokračovanie)

Koláčové grafy sa môžu používať, ak súčet jednotlivých častí „koláča“ dokopy tvorí celok. To nie je prípad v tomto grafe, lebo dokopy súčet všetkých percent nie je 100%, ale len 83%. Zvyšné hlasy išli stranám, ktoré mali menej ako 4% hlasov a na grafe vôbec nie sú zobrazené.

Tým pádom jediná správna vizualizácia dát v tomto prípade je stĺpcový graf. Taktiež je toto zobrazenie najprehľadnejšie a dobre tam vidieť 5%-tnú hranicu, ktorú treba prekonať, aby sa strana dostala do parlamentu.

Hodnotenie:

1,5b dostali odpovede, ktoré vylučovacou metódou vysvetlili, prečo sa nehodí koláčový a čiarový graf. Takéto odpovede tiež poukázali na výhody stĺpcového grafu.

1b dostali neúplné odpovede, ktoré dokázali vysvetliť nevhodnosť aspoň jednej z troch možností. Napríklad ak súťažiaci správne podotkli nevhodnosť čiarového grafu, ale nevedeli sa rozhodnúť medzi koláčovým a stĺpcovým, mohli získať 1b. Takéto odpovede však museli byť stále prehľadne a kvalitne vysvetlené.

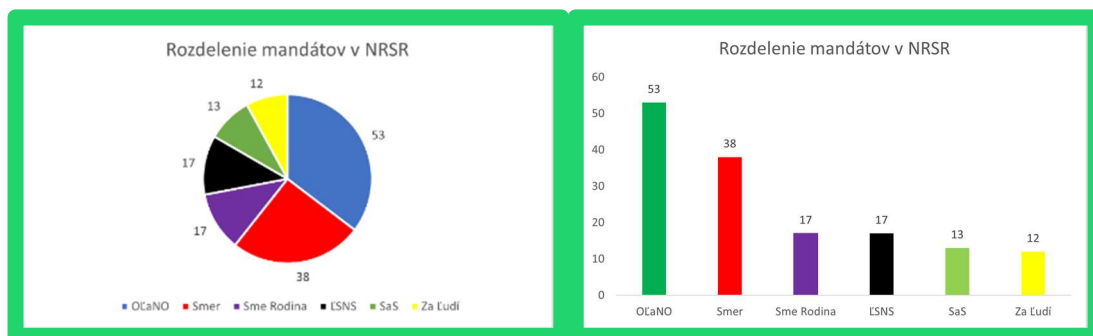
0,5b dostali neúplné odpovede, ktoré neboli zrozumiteľne vysvetlené alebo boli len čiastočne pravdivé.

0b dostali nesprávne alebo chýbajúce odpovede.

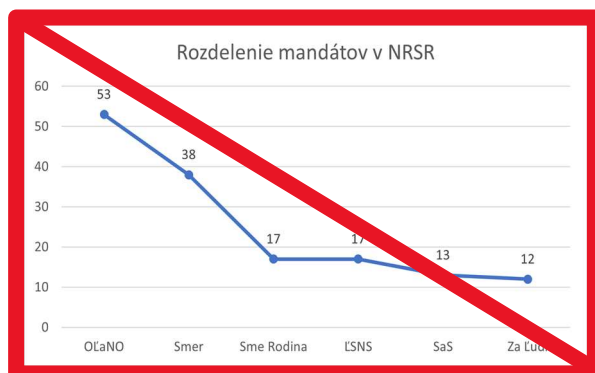
2) Vyber vhodný graf 2

Ktorý graf sa najviac hodí na vizualizovanie počtu mandátov v parlamente? (1b)

Správne odpovede

(pokračovanie)

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (1b)

Správne odpovede

Čiarové grafy sa používajú na spojité dáta. Takže čiarový graf nie je vhodný, lebo dáta na seba nenadväzujú.

V tomto prípade sú dve správne odpovede: koláčový a stĺpcový graf. Koláčový graf možno použiť, lebo plný počet poslaneckých mandátov je 150 a súčet mandátov jednotlivých strán je dokopy 150, takže tam nechýbajú žiadne dáta. Stĺpcový graf je tiež možné použiť.

Hodnotenie:

1b dostali odpovede, ktoré vysvetlili, prečo sa nehodí čiarový graf. Takéto odpovede reflektovali to, že je možné použiť aj koláčový aj stĺpcový graf a následne obhájili svoju voľbu.

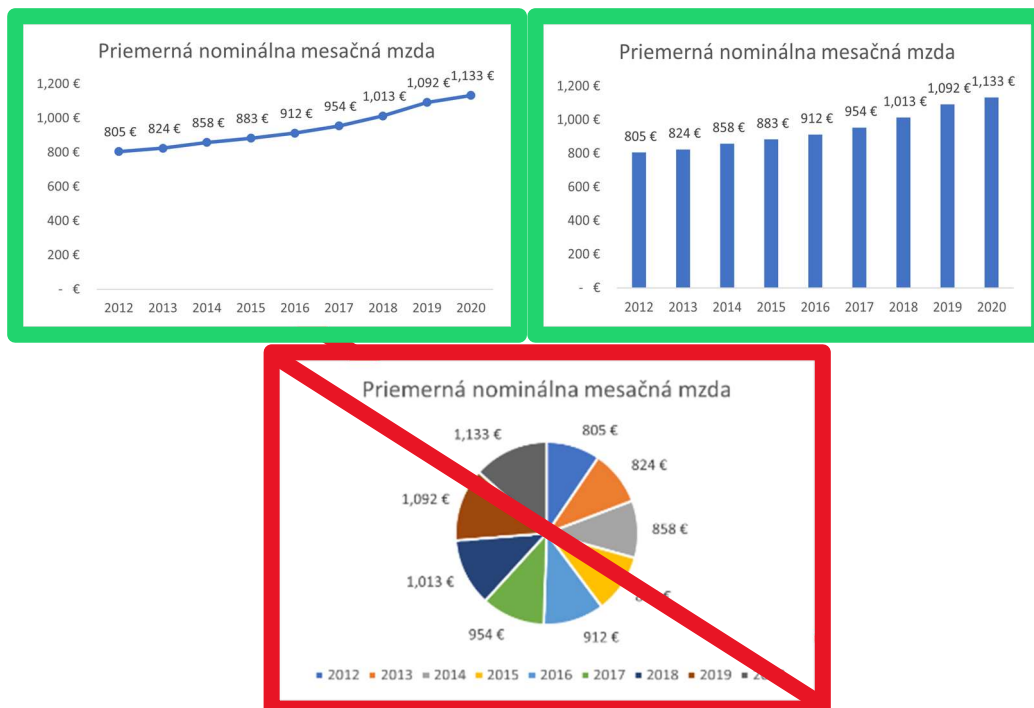
0.5b dostali neúplné odpovede, ktoré boli len čiastočne pravdivé.

0b dostali nesprávne alebo chýbajúce odpovede.

3) Vyber vhodný graf 3

Ktorý graf sa najviac hodí na vizualizovanie dát o priemernej mzde? (1b)

Správne odpovede

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (1b)

Správne odpovede

Čiarový graf je v tomto prípade najvhodnejší, lebo ide o spojité dáta. Priemerná mzda sa vyvíja prirodzene a postupne. Tento trend najlepšie zachytáva čiarový graf. Stĺpcový graf je tiež možné použiť, ale je to menej vhodné.

Koláčový graf je neprehľadný a nevhodný, lebo sa tam nedá vidieť trend rastu priemernej mzdy. Taktiež je takáto vizualizácia zmätočná, lebo koláčové grafy sa väčšinou používajú na vyobrazenie jedného celku, ktorý je rozdelený na niekoľko častí. V tomto prípade však súčet priemernej mzdy za posledných 9 rokov nevytvára jednotný celok.

Hodnotenie:

1b dostali odpovede, ktoré vysvetlili, prečo sa nehodí koláčový graf. Takéto odpovede tiež poukázali na výhody čiarového grafu, ale zhodnotili aj použiteľnosť stĺpcového grafu.

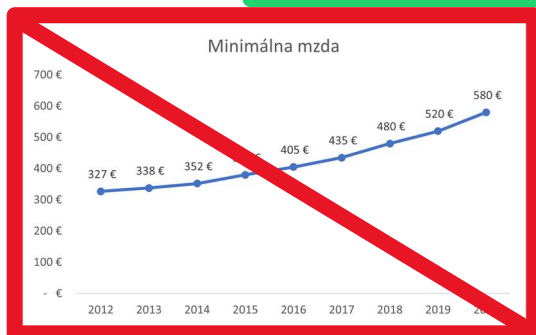
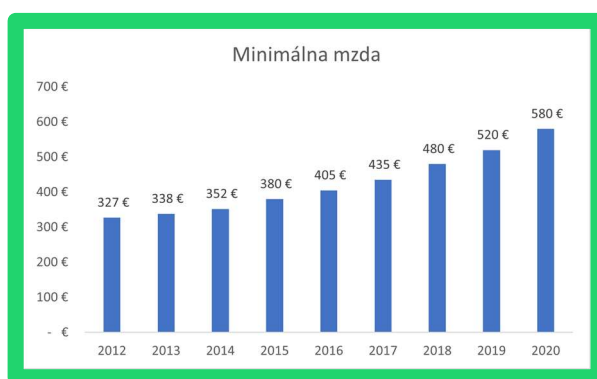
0.5b dostali neúplné odpovede, ktoré boli len čiastočne pravdivé.

0b dostali nesprávne alebo chýbajúce odpovede.

4) Vyber vhodný graf 4

Ktorý graf sa najviac hodí na vizualizovanie dát o minimálnej mzde? (1b)

Správna odpoveď

Hodnotenie:

Za označenie správnej možnosti získal/-a účastník/účastníčka 1b, za nesprávnu odpoveď 0b.

Zdôvodni svoju odpoveď. (1,5b)

Správne odpovede

Čiarový graf nie je vhodný, lebo dáta nie sú spojité. Minimálna mzda je každoročne stanovená štátom, kdežto priemerná mzda rastie prirodzene a postupne. Čiarový graf by implikoval, že...

Správne odpovede (pokračovanie)

...napríklad medzi rokmi 2019 a 2020 bola minimálna mzda, ktorá bola „niekde medzi“ 530 a 580 eur. To však nie je pravda, minimálna mzda sa skokovito navýšila z 530 na 580 eur, nikdy nebolo nič medzi tým.

Koláčový graf je neprehľadný a nevhodný, lebo sa tam nedá vidieť trend rastu minimálnej mzdy. Taktiež je takáto vizualizácia zmätočná, lebo koláčové grafy sa väčšinou používajú na vyobrazenie jedného celku, ktorý je rozdelený na niekoľko častí. V tomto prípade však súčet minimálnej mzdy za posledných 9 rokov nevytvára jednotný celok.

Tým pádom je jediný vhodný stĺpcový graf. Takýto graf zachytáva trend rastu minimálnej mzdy, a zároveň poukazuje na to, že minimálna mzda nerastie postupne, ale nárazovo.

Hodnotenie:

1,5b dostali odpovede, ktoré vysvetlili, prečo sa nehodí koláčový a čiarový graf. Vysvetliť to, prečo je čiarový graf nevhodný, je obzvlášť náročné, takže sme uznávali aj nedokonalé vysvetlenia.

1b dostali neúplné odpovede, ktoré dokázali vysvetliť nevhodnosť aspoň jednej z troch možností. Napríklad ak súťažiaci správne podotkli nevhodnosť koláčového grafu, ale nevedeli sa rozhodnúť medzi čiarovým a stĺpcovým, mohli získať 1b. Takéto odpovede však museli byť stále prehľadne a kvalitne vysvetlené.

0,5b dostali neúplné odpovede, ktoré neboli zrozumiteľne vysvetlené alebo boli len čiastočne pravdivé.

0b dostali nesprávne alebo chýbajúce odpovede.

5) Interpretácia dát z písaného textu

Prečítaj si zhrnutie Atlasu rómskych komunít 2019 a odpovedzte na nasledujúce otázky.

ATLAS RÓMSKÝCH KOMUNIT V KOCKE

Do Atlasu rómskych komunít 2019 bolo zaradených 825 obcí. V týchto obciach žije 417 tisíc rómskych obyvateľov. To predstavuje zhruba 7,6% celkového obyvateľstva Slovenska. Korešponduje to so všeobecným odhadom 450 tisíc obyvateľov rómskeho pôvodu na Slovensku (keďže nie všetci Rómovia žijú v obciach Atlasu). V porovnaní s údajmi z roku 2013 je to rast o niečo menej ako 13%. Samosprávou s najvyšším počtom rómskych obyvateľov je košická mestská časť Luník IX (približne 6 900 obyvateľov). **V počte obyvateľov nasleduje koncentrácia na okraji mesta Trebišov (6 700)** a obec Jarovnice (6 000). V obciach Atlasu rómskych komunít evidujeme 1 102 tzv. koncentrácií. Žije v nich 300 tisíc Rómov. 56 tisíc Rómov býva v koncentráciách mimo obce, 151 tisíc na okraji obce a 92 tisíc vo vnútri obce. Zvyšných 117 tisíc Rómov z Atlasu býva integrované...

(pokračovanie)

...spolu s majoritnou populáciou. S pripočítaním cca. 33 tisíc odhadovaných Rómov mimo Atlasu rómskych komunít môžeme povedať, že **dve tretiny Rómov na Slovensku bývajú koncentrovane a zvyšná tretina býva integrovane medzi majoritnými obyvateľmi. Bolo by však omylom myslieť si, že všetky koncentrácie sú tzv. osady – do tejto kategórie patria aj obce s rómskou majoritou, „rómske susedstvá“ či „rómske ulice“.** Najviac **preferovaným komunikačným jazykom v takmer polovici (47 %) rómskych komunít je rómčina, a to prevažne v komunitách na strednom a východnom Slovensku. V 35% komunít je to slovenčina** a v 18% maďarčina, prevažne na juhu krajiny. Okrem výrazne horších životných podmienok v porovnaní s majoritnou populáciou sa jednotlivé koncentrácie v tomto ohľade líšia aj medzi sebou navzájom. **Vo všeobecnosti sa potvrdzuje, že s rastúcou vzdialenosťou osídlenia od jadra obce klesá kvalita bývania, pokrytie inžinierskymi sieťami, dostupnosť služieb, či úroveň infraštruktúry.** Tieto faktory zásadným spôsobom negatívne ovplyvňujú všetky aspekty života rómskych komunít a prispievajú k udržiavaniu a prehĺbovaniu generačnej chudoby. Dve tretiny obyvateľov z rómskych komunít bývajú legálne, t.j. v bytoch alebo skolaudovaných rodinných domoch na vysporiadaných pozemkoch. Čím je koncentrácia od obce vzdialenejšia, tým častejší je aj výskyt neštandardných obydli s horším vybavením a značne zníženou kvalitou bývania. Infraštruktúrne vybavenie obydli v rómskych komunitách je výrazne horšie v porovnaní s obydliami majoritnej populácie. Verejný vodovod využíva 64 % obyvateľov z rómskych komunít, kým v prípade majority to je 93%. Z neštandardného, nezabezpečeného zdroja čerpá vodu približne 33 tisíc ľudí – ide o najzávažnejšiu formu materiálnej deprivácie. Kanalizáciu využíva 40% obyvateľov z rómskych komunít, kým majorita v rovnakých obciach ju využíva na 83%. Situácia sa však v porovnaní so zisteniami predošlých Atlasov zlepšuje. Keď porovnáme obce, ktoré boli prítomné vo všetkých troch Atlasoch, **v roku 2004 v nich využívalo verejný vodovod 49% obyvateľov**, v roku 2013 to bolo 57% a v roku 2019 je to 64% ľudí. Vo využívaní verejnej kanalizácie je možné badať podobný trend – 20% v roku 2004, 30% v roku 2013 a 37% v roku 2019.

Ktoré tvrdenia vyplývajú z textu? (5b)

Správne odpovede

- **Väčšina Rómov z obcí monitorovaných v roku 2004 nemala prístup k verejnemu vodovodu.**
- **Čím bližšie sa rómska koncentrácia nachádza k centru obce, tým lepšie životné podmienky majú obyvatelia danej koncentrácie.**
- ~~Len tretina Rómov žije integrovane s majoritou, zvyšok žije v osadách mimo obce.~~
- ~~Väčšina Rómov neovláda slovenčinu.~~
- ~~Trebišov má 6700 obyvateľov.~~

Vysvetlenie:

„Trebišov má 6700 obyvateľov.“

Nevyplyva z textu. V teste sa uvádza, že 6700 obyvateľov je *v koncentrácii na okraji* mesta Trebišov. Celé mesto má okolo 25 000 obyvateľov.

„Len tretina Rómov žije integrovane s majoritou, zvyšok žije v osadách mimo obce.“

Nevyplyva z textu. V texte sa naozaj uvádza, že tretina Rómov býva integrovane medzi majoritnými obyvateľmi. Avšak hneď ďalšia veta vyjasňuje, že by bolo „omylom myslieť si, že všetky koncentrácie sú tzv. osady“. V chatrčiach a dreveniciach v skutočnosti býva asi 16% Rómov.

„Väčšina Rómov neovláda slovenčinu.“

Nevyplyva z textu. V texte sa uvádza, že slovenčina je *preferovaný* jazyk pre 35% komunit. Preferovaný jazyk znamená, že tak komunikujú v domácnostiach. Keď má niekto preferovaný jazyk rómčinu alebo maďarčinu ešte neznamená, že neovláda slovenčinu. Opak je pravdou, mnoho takýchto ľudí sú práveže bilingválni.

„Čím bližšie sa rómska koncentrácia nachádza k centru obce, tým lepšie životné podmienky majú obyvatelia danej koncentrácie.“

Vyplyva z textu. Konkrétne z tejto časti: „Vo všeobecnosti sa potvrdzuje, že s rastúcou vzdialenosťou osídlenia od jadra obce klesá kvalita bývania, pokrytie inžinierskymi sieťami, dostupnosť služieb, či úroveň infraštruktúry.“

„Väčšina Rómov z obcí monitorovaných v roku 2004 nemala prístup k verejnému vodovodu.“

Vyplyva z textu. Konkrétne z tejto časti: „Keď porovnáme obce, ktoré boli prítomné vo všetkých troch Atlasoch, v roku 2004 v nich využívalo verejný vodovod 49% obyvateľov, v roku 2013 to bolo 57% a v roku 2019 je to 64% ľudí.“

Hodnotenie:

1b za každú správnu odpoveď.

Koľko občanov Slovenskej republiky sa v sčítaní obyvateľstva v roku 2011 prihlásilo k rómskej národnosti? (1b)

Správna odpoveď

105 738

Hodnotenie:

1b za presnú odpoveď.

Vysvetli príčinu rozdielu v dátach o počte obyvateľov rómskej národnosti z Atlasu rómskych komunít a zo sčítania obyvateľstva. (3b)

Správna odpoveď

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov (SODB) a Atlas rómskych komunít (ARK) používajú rozdielnu metodiku zberu dát. SODB sa pýta každého jednotlivca na jeho/jej národnosť. Jednotlivci si národnosť vyberajú sami. ARK zas prisudzuje národnosť, a to celej komunite. Pokiaľ je komunita považovaná za rómsku, všetci obyvatelia tejto komunity sú zapísaní do ARK. SODB tým pádom eviduje oveľa nižší počet obyvateľov rómskej národnosti, lebo sa k nej samotní ľudia nehlásia. Dôvodov môže byť niekoľko. Napríklad sa títo ľudia cítia viac ako Slováci/Maďari, než ako Rómovia. Ďalšou príčinou môže byť, že príslušnosť k rómskej národnosti je stigmatizovaná v spoločnosti, tak sa k nej hlási menej ľudí. Alebo existuje nižšie národné a kultúrne povedomie o rómskej národnosti. Pravdepodobne je to kombinácia rôznych faktorov.

Hodnotenie:

3b dostali kvalitne vysvetlené odpovede, ktoré vysvetlili rozdiel v metodológii, a následne uviedli aspoň jeden možný dôvod, prečo sa menej Rómov hlási k rómskej národnosti. Takéto odpovede priamo porovnávali SODB a ARK

2b dostali odpovede, ktoré sa venovali buď len metodológii, alebo len možným dôvodom, pre ktoré sa Rómovia nehlási k rómskej národnosti. Takéto odpovede neporovnávali priamo SODB a ARK.

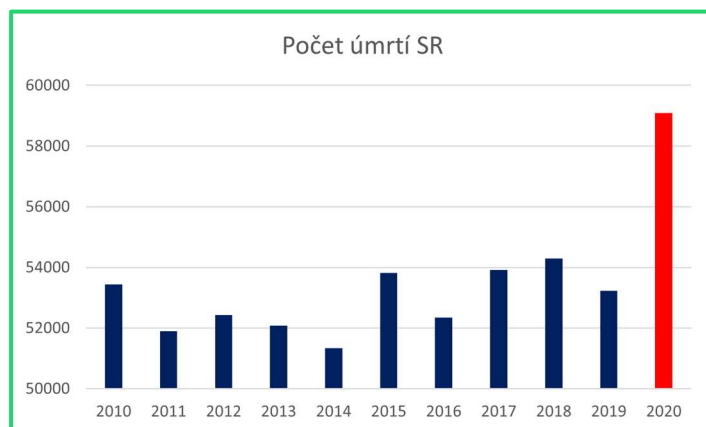
1b dostali odpovede, ktoré boli len čiastočne pravdivé alebo veľmi slabo vysvetlené.

0b dostali nesprávne a chýbajúce odpovede.

6) Zavádzajúci graf

Prečítajte si titulok článku a pozrite sa na graf, ktorý podkladá tvrdenie v nápis. Následne odpovedzte na otázky.

Rok 2020 – rok smrtel'nej pandémie! Takýto drastický nárast úmrtí snád' nikto nečakal.

Prečo je daný graf zavádzajúci? (1b)

Správna odpoveď

Graf je zavádzajúci, lebo os Y nezačína od nuly, ale od čísla 50 000. Tým pádom sú relatívne rozdiely medzi jednotlivými rokmi skreslené.

Taktiež by sa dalo poukázať na to, že zvýraznenie roku 2020 červenou farbou pôsobí agresívne, ale to v tomto prípade nie je veľmi dôležité.

Hodnotenie:

Za správnu a dobre vysvetlenú odpoveď sme udeľovali 1b.

Odpovede, ktoré správne identifikovali problém s osou Y, ale nedostatočne alebo zmätočne vysvetlili tento problém, dostali 0,5b.

0b boli udelené chýbajúcim alebo nesprávnym odpovediam.

Aký dojem sa snaží autor článku navodiť? Ako tým skresľuje realitu? (2b)

Správna odpoveď

Autor sa snaží navodiť dojem, že nárast úmrtí bol omnoho viac drastický, ako v skutočnosti bol. V roku 2020 zomrelo o 6000 ľudí viac, než v predošlom roku, čo je samozrejme veľká tragédia. Avšak na prvý pohľad to vyzerá tak, že zomrelo dvakrát toľko ľudí, ako predošlý rok.

Hodnotenie:

2b dostali odpovede, ktoré identifikovali a vysvetlili, ako posun na osi Y skresľuje realitu. Tieto odpovede tiež správne určili predpokladaný zámer autora navodiť dojem, že nárast úmrtí bol viac drastický, než je realita.

0,5-1,5b dostali odpovede, ktoré správne identifikovali problém, ale nedostatočne vysvetlili autorov zámer alebo spôsob, akým graf skresľuje realitu.

0b boli udelené chýbajúcim alebo nesprávnym odpovediam.

Vymysli alternatívny titulok na rovnakú tému, ktorý nie je zavádzajúci a lepšie odráža realitu. (1b)

Hodnotenie:

Hodnotenie tejto úlohy bolo založené na subjektívnom vnímaní rozhodcov, keďže tu neexistuje jednoznačná správna odpoveď. Za dobré odpovede sme považovali tie, ktoré reflektovali reálny nárast úmrtí o približne 6000, používali skôr opisný jazyk a nesnažili sa apelovať na emócie strachu.

7) Vyplýva záver z dát?

Prečítaj si nasledujúci úryvok. Všetky dáta spomenuté v úryvku sú z oficiálnych zdrojov. Následne odpovedz na otázky.

Vo Švédsku žijú viac než 2 milióny imigrantov, takmer 200 000 z toho sú zo Sýrie. Švédska polícia v roku 2019 evidovala 8581 prípadov znásilnenia. Na Slovensku, kde máme imigrantov oveľa menej, v tom istom roku polícia evidovala len 97 znásilnení. Počty obyvateľov týchto dvoch krajín pritom nie sú o toľko rozdielne: populácia Slovenska je približne 5,5 milióna a populácia Švédska je 10,4 milióna. Podobný trend vidíme v iných západných krajinách, ako napríklad v Spojenom Kráľovstve – aj tam majú omnoho viac migrantov a aj nahlásených prípadov znásilnenia. Z toho vyplýva, že vyšší počet imigrantov v krajine spôsobuje nárast počtu znásilnení.

Je interpretácia dát správna? Vyplýva z údajov uvedených v texte, že prítomnosť migrantov priamo spôsobuje rapidný nárast počtu znásilnení? (1b)

Správna odpoveď

Nie, nevyplýva.

Vysvetlenie:

Pointou tejto otázky nebolo, či je záver sám o sebe pravdivý. Pointou bolo, či záver vyplýva z poskytnutých dát. Úlohou súťažiacich bolo zamyslieť sa, či nemôže existovať alternatívna skrytá príčina tohto javu. Ak existuje alternatívne vysvetlenie, tak záver nevyplýva z údajov uvedených v texte. V takomto prípade na overenie pravdivosti záverov treba dodatočný rešerš.

Zdôvodni svoju odpoveď. (4b)

Správne odpovede

Ako už bolo spomenuté vyššie, cieľom tejto úlohy nebolo overovať pravdivosť záveru ako takého, ale sústrediť sa na to, či záver vychádza z dát. Preto správna stratégia bolo hľadať skryté príčiny, ktoré by dokázali vysvetliť uvedené dáta, ale nepodporovali by záver. Konkrétne v prípade rozdielu v počte znásilnení medzi Švédskom a Slovenskom existuje viacero potenciálnych skrytých príčin, ktoré narúšajú kauzálny reťazec. Možné skryté príčiny sú:

Rozdielna definícia znásilnenia

- Krajiny ako Veľká Británia a Švédsko na pred približne 15 rokmi zmenili právnu definíciu znásilnenia. V týchto krajinách znásilnenie znamená pohlavný styk bez súhlasu partnera/partnerky. Kdežto na Slovensku právna definícia vyžaduje aj použitie fyzického násillia, tým pádom sa menej takýchto činov kvalifikuje ako znásilnenie.

Správne odpovede (pokračovanie)

Rozdielna dôvera v políciu

- Oficiálne štatistiky o zločine nám často nepovedia všetko. Nízke číslo nahlásených zločinov môže znamenať, že v danej krajine sa deje menej zločinu. Avšak môže to aj znamenať neochotu občanov nahlásovať zločiny polícii. Dôvodov môže byť niekoľko, napríklad nedôvera v schopnosť polície vyšetriť daný zločin. To isté platí aj pri zločine znásilnenia – švédske autority majú väčšiu dôveru verejnosti a taktiež sú obeť sexuálneho násillia vyzývané k tomu, nech nahlásia takéto zločiny.

Rozdielny spôsob zaznamenávania zločinov

- Taktiež záleží na tom, akým spôsobom sa počíta jeden trestný čin. Ak niekto vo Švédsku nahlási sériu trestných činov, každý jeden prípad bude zaznamenaný separátne. V iných krajinách by sa takéto sériový trestný čin rátal len raz.

Zdroje:

Statista.com (<https://www.statista.com/statistics/1177271/number-of-reported-cases-of-sexual-offence-in-sweden-by-type/>)

Štatistický úrad Slovenskej Republiky ([http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID\(%22iF48DA4BE0D5C458A81AA342E204ABC33%22\)&ui.name=N%c3%a1siln%c3%a9%20a%20majetkov%c3%a9%20trestn%c3%a9%20c4%8diny%20%5bsk3002rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html#](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID(%22iF48DA4BE0D5C458A81AA342E204ABC33%22)&ui.name=N%c3%a1siln%c3%a9%20a%20majetkov%c3%a9%20trestn%c3%a9%20c4%8diny%20%5bsk3002rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html#))

Jozef Sedilek blog 2019: <https://dennikn.sk/blog/1699170/svedsko-ako-nebezpecna-krajina-s-vysokym-poctom-znasilneni-kotlebovci-opat-konspiruju/>

Hodnotenie:

4b dostala odpoveď, ktorá perfektne pochopila zadanie úlohy, t. j. že sa sústredila na to, či záver automaticky vyplýva z dát. Takáto odpoveď dokázala poskytnúť aspoň jednu skrytú príčinu ako možné alternatívne vysvetlenie dát. Ocenili sme, ak odpovede pracovali s dôkazmi a následne uviedli zdroje.

3b dostali odpovede, ktoré taktiež správne pochopili otázku a poukázali na možnú skrytú príčinu, avšak nedokázali svoju odpoveď dostatočne obhájiť. Odpovede boli síce správne, ale zmätočné, slabo vysvetlené alebo chýbali dôkazy.

1-2b dostali odpovede, ktoré síce ponúkli čiastočne správne informácie, ale nepochopili otázku úplne správne. Takéto odpovede sa sústredili na kritiku/obhajobu záveru namiesto toho, aby sa sústredili na to, či záver vyplýva z dát.

0 b dostali chýbajúce alebo úplne nesprávne odpovede.

Odpovede, ktoré zaškrtili v predošlej otázke „Áno“ a dokázali si svoju odpoveď podložiť aspoň nejakým presvedčivým odôvodnením, sme tiež odmenili istým počtom bodov. Nedal sa síce získať plný počet, ale udeľovali sme 1-2 body za snahu, v prípadoch kedy bolo jasné, že súťažiaci si na odpovedi dal/-a záležať.

8) Logické chyby

Prečítaj si fiktívnu diskusiu medzi dvoma ľuďmi s rozdielnym názorom. Následne odpovedz na otázky.

V parlamente Fiktívlandie bol predložený návrh zákona, ktorý obmedzuje prístup žien k interrupcii. Nejedná sa o zákaz interrupcií, ale predĺženie povinnej čakacej lehoty pred podstúpením zákroku na 100 hodín. Dvaja ľudia medzi sebou diskutujú o tomto zákone, človek A je za a človek B proti.

A0: Dúfam, že sa nám tento zákon podarí schváliť. Ja by som ideálne interrupcie zakázal úplne, ale to nie je politicky priechodné. Snáď predĺženie času na premýšľanie povedie k tomu, že niektoré ženy prehodnotia rozhodnutie podstúpiť interrupciu.

B0: Prečo by si chcel takto obmedzovať práva žien? Podstúpiť interrupciu je samo o sebe nesmierne náročný proces, tak prečo to ženám ešte viac sťažovať?

A1: Pozri, ja som kresťan. Pápež jasne povedal, že interrupcia je nemorálna, takže je to pravda. Ale koniec koncov tento zákon nezakazuje interrupcie, len predlžuje dobu na premyslenie, takže o ženské práva sa báť nemusíš.

B1: No jasné, takto to začína. Najprv predĺžite dobu na rozmyslenie, ako keby sa ženy nevedeli rozhodnúť samé. Následne budete sprisňovať podmienky viac a viac, až sa dostaneme na úroveň Poľska, kde sú interrupcie v podstate zakázané. Ani sa nenazdáme, a storočie boja za ženské práva vyjde navivoč – takýmto tempom budeme žiť ako v Saudskej Arábii!

A2: OK, chápem, že sa bojíš o ženské práva, ale neexistuje iná možnosť, ak chceme ochrániť právo nenarodených detí na život. Buď sa interrupcie zakážu, alebo bude ich počet rásť do nekonečna.

B2: O čom tu prosím ťa rozprávaš? Tebe už fakt úplne preskočilo! Si taký bigotný sexista, že by sa s tebou nikto nemal rozprávať.

A3: Hovor si čo chceš. Len si predstav to úbohé bezbranné chud'atko bábätko, ktoré pripravíme o život skôr, než stihne uzrieť svetlo sveta. Je to obrovská tragédia, ktorá by každému normálnemu človeku mala trhať srdce.

B3: My evidentne žijeme v úplne iných svetoch. Snažíš sa vykresľovať zhluk buniek ako plnohodnotnú ľudskú bytosť, a to proste nie je pravda. Radšej túto diskusiu ukončíme tým, že by sme nemali meniť tento zákon. Predošlý zákon platil niekoľko dekád a ľudia si na to zvykli, takže by sme ho mali nechať tak.

Identifikuj v rozhovore logické chyby, ktorých sa dopustili účastníci diskusie. Máš na výber 6 typov logických chýb. Každá logická chyba bola použitá len raz. Označ časť dialógu, v ktorej sa vyskytla táto chyba (napr. A1, B1...) (6b)

Definície a príklady logických chýb:

Klzký svah

Táto logická chyba sa niekedy nazýva aj „šikmá plocha“, oba názvy sú odvodené z anglického „slippery slope“. Dopúšťame sa jej, keď argument druhej strany vystupňujeme cez reťaz nepravdepodobných udalostí do absurdných záverov, čím sa snažíme zdiskreditovať celý argument. Napríklad v diskusii o tom, či by malo byť zakázané fajčenie, by klzký svah vyzeral takto: „Ak zakážeme fajčenie, lebo to škodí zdraviu, čo všetko ešte potom zakážeme? Aj mäso škodí zdraviu, tak isto aj pozeranie televízie. Keď zakážeme fajčenie, tak sa zakážu aj tieto veci.“

Ad hominem

Latinský názov ad hominem by sa do slovenčiny dal preložiť ako „osobný útok“. Problémom tejto logickej chyby je, že argumentujúci útočí na svojho súpera a nie na kvalitu samotných argumentov. Táto chyba je bežná vo verejných a politických diskusiách. Vráťme sa k nášmu príkladu debaty o zakázaní fajčenia. V tomto prípade by ad hominem mohlo vyzerať takto: „Ty chceš len zakázať fajčenie, lebo fajčenie je cool a ty si trápny. Chceš donútiť všetkých ostatných, aby boli rovnako trápni a nudní ako ty, aby si sa necítil zle ohľadom samého seba.“

Falošná dilema

Niekedy nazývaná aj „falošná dichotómia“ alebo „čierno-biele vnímanie sveta“, táto logická chyba je založená na neférovom obmedzení alternatív. Rečník sa snaží presvedčiť súpera, že existujú len dve možnosti, pričom často existuje aj tretia – kompromisná – možnosť. Napríklad: „Bud' zakážeme fajčenie úplne, alebo bude každý priestor zadymený a všetci budú trpieť, aj nefajčiari.“ Problémom takejto falošnej dilemy je, že existuje aj iná možnosť, napríklad zakázať fajčenie len v uzavretých priestoroch.

Emocionálne zafarbený jazyk

Táto neférová stratégia sa spolieha na vyvolanie silných emócií, ktoré prehlusia racionálne a logické uvažovanie. Väčšinou sa takto apeluje na strach alebo smútok. Vráťme sa k príkladu s fajčením: „Ak nezakážeme fajčenie, mnoho ľudí zomrie tragickou, pomalou a bolestnou smrťou na rakovinu pľúc. Predstavte si vašu babku alebo dedka, ako ležia v nemocnici a takto sa trápia. Ak milujete svojich starých rodičov, mali by ste byť za zákaz cigariet.“

Odkaz na tradíciu

Princíp tejto logickej chyby je to, že ľudia majú tendenciu si myslieť, že keď niečo už dlho fungovalo v minulosti, tak by to malo fungovať naďalej. Napríklad: „Fajčenie je súčasťou našej kultúry, odvždy to bolo povolené. Takže by to tak malo zostať aj naďalej.“ Problém je, že tradícia sama o sebe neznamená, že je niečo správne. V minulosti ženy nemohli voliť a otroctvo bolo legálne a sme radi, že tieto tradície sme opustili.

Odkaz na autoritu

Táto logická chyba nahrádza vysvetlenie argumentu tým, že sa odvoláme na tvrdenie akejsi autority. To nemusí byť zlé samo o sebe – autority ako vedkyne či odborníci vedia byť užitočnou podporou našich tvrdení. Avšak chyba nastáva, keď odkaz na autoritu je jediným a hlavným dôvodom, ktorý uvádzame. Napríklad: „Jeden expert z Ameriky povedal, že fajčenie by malo byť zakázané. Tak ho zakážme.“

Zdroje:

Nemčok a spol. (2014), Debatná príručka pre stredoškolské kluby

Gažovič a Markoš (2017), Kritické myslenie

Správne odpovede

A1 – Odkaz na autoritu

„Pápež jasne povedal, že interrupcia je nemorálna, takže je to pravda.“

Chýba hlbšie vysvetlenie tohto tvrdenia. Človek A sa spolieha len na autoritu pápeža, ktorú však nemusia všetci považovať za záväznú.

B1 – Klzký svah

„Ani sa nenazdáme, a storočie boja za ženské práva vyjde navnivoč – takýmto tempom budeme žiť ako v Saudskej Arábii!“

Argument končí v nepravdepodobných a extrémnych záverov, ktoré nevyplyvajú z opatrenia, ktoré zastáva človek A.

A2 – Falošná dilema

„Bud' sa interrupcie zakážu, alebo bude ich počet rásť do nekonečna.“

Nie je pravda, že počet interrupcií rastie, pokiaľ sú povolené. Vo väčšine krajín, kde je interrupcia legálna, klesá počet týchto zákrokov. Takže tvrdiť, že jediný nástroj na zníženie počtu interrupcií je zákaz, je zavádzajúce.

B2 – Ad hominem

„Si taký bigotný sexista, že by sa s tebou nikto nemal rozprávať.“

Človek B nereaguje na argumenty človeka A, ale na jeho osobu. Takéto útoky zabraňujú racionálnej debate na základe argumentov.

A3 – Emočne zafarbený jazyk

„Len si predstav to úbohé bezbranné chudátko bábätko, ktoré pripravíme o život skôr, než stihne uzrieť svetlo sveta.“

Takéto tvrdenie apeluje na emócie, pritom odpútava pozornosť od problematiky v diskusii. Nikto nechce pripraviť bábätká o život, preto nie je férové tlačiť človeka B do takej pozície.

B3 – Odkaz na tradíciu

„Predošlý zákon platil niekoľko dekád a ľudia si na to zvykli, takže by sme ho mali nechať tak.“

Zákony sa menia často, takže takéto tvrdenie neposkytuje dobrý dôvod na zachovanie akéhokoľvek zákona.

Hodnotenie:

1b za každú správnu odpoveď

Argumentácia

1) Definícia argumentu

Ktoré z nasledujúcich výrokov o argumente sú pravdivé? (5b)

Správne odpovede

Argument je uzavretý myšlienkový celok, ktorým sa snažíme niekoho presvedčiť o správnosti našich záverov.

Argumenty musia byť štruktúrované a logicky konzistentné.

Argumenty sú o osobných názoroch, takže všetky argumenty sú rovnako validne.

Niekedy stačí na argument jedna veta.

Čím rozsiahlejší je argument, tým je silnejší.

Vysvetlenie:

„Argumenty sú o osobných názoroch, takže všetky argumenty sú rovnako validne.“

Nepravda. Každý človek má samozrejme právo na svoj názor. Avšak argumenty vieme súdiť podľa ich kvality a presvedčivosti. Argumenty, ktoré sú vysvetlené do hĺbky, podložené dôkazmi a neobsahujú logické chyby, sú viac validne ako krátke, povrchné a nepodložené tvrdenia.

„Niekedy stačí na argument jedna veta.“

Nepravda. Argument sa skladá zo štyroch častí – tvrdenie, vysvetlenie, dôkaz a dopad. Ak má „argument“ jednu vetu, ide len o tvrdenie. Tvrdením oznámime svoj názor, ale nevysvetlíme ho, tým pádom to nemôžeme považovať za plnohodnotný argument.

„Čím rozsiahlejší je argument, tým je silnejší.“

Aj keď na argument nestačí jedna veta, neplatí pravidlo, že čím dlhší argument, tým lepšie. Nie je dobré, ak je argument rozvláchny, lebo sa môže stať, že pointa argumentu zanikne. Taktiež by sa nemali časti vysvetlenia opakovať. Kvalitný argument je poriadne rozanalyzovaný, ale hovorí vždy k veci.

Hodnotenie:

1b za každú správnu odpoveď

2) Časti argumentu

V tejto úlohe je rozpísaný argument o tom, že by mali byť povinné školské uniformy. Ale jednotlivé časti argumentu sú rozhádzané.

Prirad' k častiam argumentu správne názvy. (4b)

Správne odpovede

Tvrdenie

Žiaci a žiačky základných škôl by mali povinne nosiť školské uniformy, pretože to zlepšuje ich správanie v škole a zvyšuje sústredenie sa na vyučovanie.

Vysvetlenie

Nosenie uniformy ovplyvňuje to, ako sa človek vníma a ako sa správa. Rôzne typy uniforiem sú spojené s rôznymi očakávaniami a typmi úloh, ktoré ich nositelia zohrávajú. Pohľad na školskú uniformu prirodzene vyvoláva myšlienku na školské prostredie a vzdelávanie, preto sa v momente jej nasadenia žiak alebo žiačka začína mentálne pripravovať na pobyt v škole a myšlienky na iné prostredie či aktivity ustupujú. Zároveň nosenie školskej uniformy stavia svojho nositeľa do úlohy študenta, ktorá sa spája so zvedavosťou, hľadaním odpovedí na otázky, či nadobúdaním vedomostí. Túto úlohu sa žiaci a žiačky celkom podvedome snažia naplňať, preto počas vyučovania menej vyrušujú a viac sa sústredia na predmet výučby.

Dôkaz

Závery výskumu z University of Missouri z roku 2010 potvrdzujú, že základné školy, kde sú zavedené školské uniformy, zaznamenávajú nižší počet incidentov spojených s problémovým správaním svojich žiakov a žiačok ako školy, kde uniformná politika zavedená nie je.

Dopad

Primárnou úlohou školy je, aby čo najefektívnejšie vzdelávala deti. Keď deti menej vyrušujú, viac sa sústredia a tým pádom sa viac naučia. Múdrejšie deti s lepšími výsledkami v škole majú vyššiu šancu sa kvalitne zamestnať a mať dobrú budúcnosť. Vzdelaná populácia je taktiež prospešná pre celú spoločnosť, lebo sa vieme posúvať dopredu, máme nižšiu nezamestnanosť a viac inovácií.

Hodnotenie:

1b za každú správnu odpoveď.

3) Tvorenie vlastných argumentov

Napiš vlastný argument na túto tému: (25b)

Sociálne siete priniesli pre demokraciu viac škody ako úžitku.

Môžeš si vybrať, či chceš súhlasiť alebo nesúhlasiť s týmto výrokom.

Hodnotenie:

Pri tejto otázke neexistovala modelová správna odpoveď. Účastníci a účastníčky majú právo na svoj názor a mohli obhajovať akúkoľvek pozíciu. My sme hodnotili kvalitu argumentu, ktorý použili na obhájenie svojho názoru. O bodovom ohodnotení rozhodovali dlhoroční akreditovaní rozhodcovia Slovenskej debatnej asociácie s viac ako 5-ročnou skúsenosťou s akademickou debatou. Rozhodcovia a rozhodkyne sa riadili kritériami, ktoré nájdete podrobne rozpísané nižšie:

Kategória	Body	Detailnejšie kritériá hodnotenia
Tvrdenie	0-1 b	Má argument jasne stanovené tvrdenie na začiatku?
Vysvetlenie	0-10 b	Má argument vysvetlenie, alebo zostáva na rovine tvrdenia? Nadväzuje vysvetlenie na tvrdenie? Existuje jasný link medzi tvrdením a vysvetlením? Ako rozsiahle je toto vysvetlenie? Sú všetky kroky v príčinnno-výsledkovom reťazci dostatočne vysvetlené? Nachádzajú sa v argumente logické skoky a diery vo vysvetlení? Je vysvetlenie monotematické? Sústredí sa autor na jeden dôvod, alebo odbieha do rôznych tém? Nachádzajú sa v argumente kontradikcie (protirečenia)? Nachádzajú sa v argumente logické chyby?
Dôkaz	0-5 b	Nachádza sa v argumente dôkaz? Podporuje tento dôkaz vysvetlenie? Existuje link medzi vysvetlením a dôkazom? Je dôkaz dostatočne vysvetlený a pochopiteľný? Je uvedený zdroj dôkazu? Je tento zdroj dôveryhodný?
Dopad	0-3b	Má argument dopad na konci? Je dopad rozdielny od vysvetlenia? Pridáva nejakú vlastnú hodnotu argumentu? Robí dopad tento argument oveľa silnejším a presvedčivejším?

Stratégia	0-3b	Súvisí tento argument s témou? Je to jeden z kľúčových argumentov alebo ide skôr o marginálny bod? Existujú náznaky toho, že autor pri tvorení zvážil aj potenciálne argumenty druhej strany?
Štýl	0-3b	(Gramatické chyby a preklepy nehodnotíme, pokiaľ je text čitateľný.) Je po prvom prečítaní jasné, čo sa autor snažil povedať? Pomáha štýl a výber slov obsahu argumentu, alebo mu skôr škodí? Číta sa argument príjemne? Aký dojem zanechal argument po prečítaní?

Otázky, pripomienky, sťažnosti

V Slovenskej debatnej asociácii chceme, aby bola Olympiáda kritického myslenia spravodlivá a transparentná súťaž. Preto sme poskytli detailný a exaktný popis procesu bodovania všetkým účastníkom a účastníckam.

V prípade, že s niečím nesúhlasíte, máte sťažnosť alebo sa len chcete na niečo opýtať, neváhajte nás kontaktovať: okm@sda.sk